

Tieteiden historia on tähän mennessä ollut pitkälti niiden eriytymisen historiaa. Samalla on käsitys maailmasta ja ihmisestä sen osana pirstoutunut. Eri tieteenalojen selitykset antavat erilaisen kuvan asioista, ja erilaiset kuvat ovat useasti sovittamattomalta näyttävässä ristiriidassa keskenään.

Nykyinen kehityksen valtavirta kulkee kuitenkin kohti tieteellisen maailmankuvan yhdyntymistä. Tieteiden järjestelmä alkaa muistuttaa yhä enemmän *tieteen* järjestelmää, kuten Antti Eskola (1983) kirjoittaa. Tämä edellyttää sitä, että eri tieteiden selitysmallien vastakkaisuus kyetään ylittämään. Samaa ykseyttähän kaikki tieteet tutkivat, eri tasoilta ja näkökulmista vain.

Yhtenäisen tiedekäsityksen luominen edellyttää vanhojen raja-aitojen ja reviirin ylittämistä, selitysten yhteensovittamista. Ja juuri näin Bergström tekee. Olennaista ei silloin ole se, onko hän kaikissa yksityiskohdissa oikeassa, olennaista on suunta ja pyrkimys. Onko nyt niin, että edistykselliset yhteiskuntatieteilijät ovat linnoittautumassa omaan hiekkalaatikkoonsa?

Bergström on rajojen ylittäjä myös toisessa mielessä, tieteen ja arvojen välillä. ”Näillä maailmoilla on monta nimikettä: uskonto—tiede, humanismi—luonnontieteet, tunne-elämä—rationaalisuus, pehmeät arvot—kovat arvot, sielu—aine jne... Teoria, tiede, on itseisarvona, eli ilman arvoa, harmaa ja kuollut. Siksi sen tulokset tuhoavat. 'Harmaa elämä' ei ihmistä voi pelastaa. Vain 'vihreä teoria' voi sen tehdä, teoria, jossa elämä arvona liittyy tieteeseen. Tieteen alueella, erityisesti ihmistä ja ihmisen aivoja koskevassa tutkimuksessa, tähän alkaa jo olla mahdollisuutensa. Mahdollisuus yhdistää inhimillisiä arvoja tieteeseen. Uskon tähän yhdistämiseen, tiedän, että se on tulossa ja sen varassa jaksan” (1983 b, 11—13).

Kirjallisuus

Bergström, Matti: Aivot, alkoholi ja luovuus. Alkoholipolitiikka 47 (1982):6, 331—337

Bergström, Matti: Ehkä sittenkin, Anja Koski-Jännes? Alkoholipolitiikka 48 (1983):4, 226—228

Bergström, Matti: Vihreä elämän kultainen puu. Kirjassa Minkä varassa jaksan elää (toim. Salme Saure). Otava 1983. 1983 b

Eskola, Antti: Vuorovaikutus, merkitys, muutos. Tammi 1983

Koski-Jännes, Anja: Mutta, mutta professori Bergström... Alkoholipolitiikka 48 (1983):4, 225—226

Lagerspetz, Eerik: Pekka Kuusi — yhteiskuntatieteiden puuttuva rengas? Politiikka 1983:2, 147—151

Lorenz, Konrad: Peilin kääntöpuoli. Tammi 1977

Weckroth, Klaus: Kuka tarvitsee alkoholitutkimusta? Artikkelissa Kolme kysymystä asioiden luonteesta. Alkoholipolitiikka 48 (1983):6, 354—358.

Matti Virtanen

Analysoikaa AA-liike

Klaus Mäkelä epäili vielä 60-luvulla ns. suomalaisen viinapään olemassaoloa, mutta 70-luvun ”synkkä” liberalisoitumiskehitys juomakulttuurisakin on saanut hänet nähtävästi miettimään asiaa tarkemmin.

Suomalainen päihdehuolto voidaan nähdäkseni jakaa hengeltään kahteen eri ideologiseen katsantokantaan. AA:n mielestä tuo suomalainen viinapää on ehdottomasti alkoholistin pää; sen ideologia ei tunne kompromisseja. A-klinikan näkemyksen mukaan tuo pää ei suinkaan ole aina täynnä alkoholia, ei myöskään selvin päin. Hiukan parodioiden näiden juomisen terveysarvoa moraalisesti ja tieteellisesti eri lailla tarkastelevien mallien perustava ero on tämä.

On heti aluksi muistettava, että AA on maailmankatsomuksellisesti ideologinen toimintamuoto, jolla on manipulaation ohella myös esittää hoidollisia tuloksia. A-klinikka taas perustaa toimintaansa hoitoidologioihin tai ainakin pyrkii hoidollisten viitekehysten käyttämiseen. Manipulaatiolta ei sekään vältty, sillä juopolle raitistuminen merkitsee aina vallitsevaan yhteisöön sopeutumista; se on ideologinen valinta siinä missä uskon tulokin (mikäli uskon tulo on lainkaan ”valinta” — se on pikemminkin ”lahja”). Tuohon valintaan johtava prosessi tietysti vaihtelee sekä ihmisestä että häneen kohdistuvan manipulaation muodosta riippuen.

Tällainen jako kahteen jyrkästikin erilaiseen päihdehuollon ideologiaan ja ihmiskäsitykseen on yksinkertaistettu, mutta valaiseva, kun kumpaakin analysoi tarkemmin.

AA-liike: alkoholismia, aivopesua ja armoa

Otsikko ei ole rienaus. Se on totuus, jossa kiteytyy tämän liikkeen voima. Raitistuminen on aina kokonaispersoonallinen eikä pelkästään järjen asia. Tämän tosiasian voi moni alkoholista luopunut todistaa, ja AA tukeutuukin juuri tunne-elämän alueeseen, jopa niin pitkälti, että sen käyttämät käsitteet ja terminologia psykologis-semanttisesti muokataan oman ideologisen kielenkäytön valjaisiin.

Tällä tavoin AA:sta muodostuu valitettavasti ei-alkoholistille ja siihen henkilökohtaisesti sitoutumattomalle, mutta sitä ymmärtämään yrittävälle eräänlainen lahko, herätysliike, jota se itse asiassa onkin.

AA:n ideologinen kielenkäyttö on täysin verrattavissa Raamatun teksteihin. Ensin täytyy tunnustaa voimattomuutensa alkoholin suhteen, samoin kuin uskova tunnustaa voimattomuutensa elämän edessä, ellei hänellä olisi Jumalaa, ja tuo ”korkeampi voima” kuuluu myös AA:n käsitteisiin.

Näin onkin sitten luonnollista, ettei AA:n terminologia ehkä koskaan avaudu sille, joka sitä ulkopuolisena — kykenemättä sisäistämään itse sanomaa — tarkastelee. Kuten Raamatun AA-liikkeenkin ”sanan” sisäistää sitä janoava, siihen uskova. Vasta tämän jälkeen seuraa sanoman ymmärtäminen. ”Uskon, jotta ymmärtäisin”, sofistikoit eräs kirkkoisä aivan oikein, ja Erno Paasilinna lisää: ”Uskohan ei petä, kun usko.” — Huonoa logiikkaa, mutta tehokasta, ja AA:n metodit ovat yksinkertaisia ja tehokkaita.

Saattaa herättää ihmetystä, miten lähellä usko ja aivopesu, manipulaatio, ovat toisiaan, mutta usko vaatii toiston pakkoa. Mitä useammin henkilö käy AA-ryhmissä tai esim. kirkossa, sitä varmemmin ”sana” iskostuu tajuntaan ja muodostuu henkilön maailmankuvaksi.

Psykoanalyttisesti tarkasteltuna toiston pakko merkitsee yritystä sitoa viettienenergia, niin seksuaalinen kuin aggressiivinenkin, persoonallisuuteen. Toiston pakko keinona tuon ”vapaasti ajeltavan” ahdistuneisuuden sitomiseksi on AA-liikkeen perustajilta melkoinen terapeutinen neronleimaus, vaikka epäilenkin heidän tiedostaneen sen motiiveja psykoterapeuttisessa mielessä.

Viettienenergian sitomattomuus merkitsee yksilön persoonallisuuden rakenteen yhden osan pettämistä ja palautumista tilaan, jolloin traumatisoiva, epäonnistunut konfliktin ratkaisu suhteessa hoitavaan ihmiseen, esim. äitiin, on tapahtunut. Tämä ilmenee yksilössä mm. rauhattomuutena ja tyhjyyden tunteena, käyttäytymisessä asosiaalisuutena, perversioina sekä juuri addiktioina.

Toiston pakko ryhmätöiminnan muodossa on lähinnä minää tukevaa, ns. supportiivista terapiaa. Se siis pyrkii yksilön itsetunnon kohottamiseen ja sosiaaliseen sopeutumiseen. Kysymyksiä herättää kuitenkin AA:n normatiivisuus ja joskus ehkä kaksinaismoralistinen ryhmäkuntaisuus, eli puhutaan toisin kuin käyttäytyään.

Ihminen, joka myöntää olevansa alkoholisti ja hyväksyy liikkeen ohjelman, itse asiassa sinetöi kohtalonsa viinan suhteen. Tällöin ei ole merkitystä sillä, että AA:han kuuluminen on vapaaehtoista ja

sitoumuksetonta, kun kerran aate on sisäistetty. Ainoa sitoumus on täydellinen raittius. Mutta jos ihminen ei hallitse alkoholin käyttöönsä ilman ideologiaa, ei hän sitä tule hallitsemaan AA:n sisäistettyäänkään.

Hänen identiteettinsä ja leimansa on kohtuukäyttöön kykenemättömän ihmisen leima, ja pelkäänsä tämän paineen takia se ensimmäinenkin ryyppy on liikaa. Ryyppykierre voi alkaa: Enhän kykene kohtuuteen, joten antaa mennä. Tällainen on itsestä lähtevää rankaisua normin rikkomisesta, siitä johtuvan syyllisyydentunteen lievitystä, käsitettiin alkoholisti sitten sairaudeksi tai ei.

”Retkahtamisen” mysteerit

Kun ihminen pitkänkin raittiuden jälkeen ryhtyy juomaan ja yleensä juomaan rajusti, herää luonnollisesti kysymys, mikä siihen on syynä. Yksi syy on mielestäni edellä mainittu normin rikkominen, itsensä rankaiseminen, mutta tätä — mielestäni tärkeintä ongelmaa alkoholismissa — on tarkasteltu liian vähän.

Olen yrittänyt selvittää itselleni kyseessä olevaa asiaa psykoanalyysin antamien käsitteiden avulla.

Kun viinaan muodostuu pakonomainen, fysiologinen riippuvuus, ovat melko varmasti mukana jo muutkin riippuvuuden alueet, sekä sosiaalinen että psyykinen. Mutta mitä tapahtuu ennen ensimmäistä ryyppyä ja heti sen jälkeen? Miksi Jeppe retkahtaa esim. 15 vuodenkin raittiuden jälkeen tai heti katkaisuhoidosta päästyään?

AA puhuu viina-allergiasta, ikään kuin viina aiheuttaisi ruttopaisteita, ja siitä, että viinanhimo on tärkein syy juoppouteen. Yksilön tulisi kanavoida ahdistuksensa pelkäänsä AA-ryhmiin. Muut vaihtoehdot eivät käy.

Mainitut allergia- ja himokäsitteet ovat mielestäni noitavainojen aikaisia (huom. uusmoralismi) termejä. Tuleeko taas aika, jolloin eivät puutu kuin roviot, joihin AA heittää aatteensa pettäneet tai muuten kerettiläiset väärän suunnan edustajat ja muu yhteisö epäsosiaaliset parasiittinsa?

Koska AA on yksi lahkouskonnollisuuden laji, se ei pyri rationaaliseen tieteelliseen tutkimukseen ja analyysiin ja säilyttää tällä tavoin mystifioivaa terminologiaansa — ryhmäkuri ja korkeammat voimat — apuna käyttäen tehonsa.

Egopsykologia pitää alkoholismia itsetunnon erittäin vakavana häiriönä, joka voi perustua persoonallisuuden patologiaan, ulkoisiin, heikkoa itsetuntoa horjuttaviin vaikutteisiin tai näihin molempiin tekijöihin.

Alkoholin avulla pyritään korvaamaan itsetuntoa ylläpitäviä normeja ja arvoja sekä pitämään koossa

persoonallisuuden kokonaisrakennetta. Tämä epäonnistuu alkoholistin kohdalla, koska hän ei humala- ja krapulatilassa kykene toimimaan muutoin kuin sitoutumalla lapsenomaisesti itsensä ranskaisemis- tai suuruuskuvitelmiin.

Retkahtaminen voi tapahtua joko onnistumisten tai epäonnistumisten seurauksena, sillä kumpakaan olotilaa alkoholisti ei kestä. Ahdistus ja rauhattomuus nimittäin nousevat voimakkaasti esiin vaiheessa, jolloin elämässä on saavutettu edes jossain suhteessa tasainen tila, oli se sitten uusi asunto, vaimo, auto, virka-asema tai lopullinen psyykkisen ja fyysisen kunnan romahtaminen, sosiaalinen alamäki kuraajan pohjalla, jolloin alkoholista ei fyysisten vieroitusoireiden vuoksi uskalleta luopua (väkisin juominen, vaikka ei mieli tekiskään).

Menestyessään alkoholisti ajautuu suuruuskuvitelmiansa viettäväksi, epäonnistuessaan hän taas pakenee niihin. Osittain tiedostamatonta ahdistusta (sitähän alkoholisti koko ajan pakenee sekä pyrkii kieltämään ja torjumaan sen), joka tästä regressiivisestä tilasta aiheutuu, paetaan alkoholiin.

Tätä on ns. viinanhimo ja viina-allergia psykoanalyttisin käsittein tarkasteltuna. Tämä viitekehys ei ole ainut, mutta minä käytän sitä; muut saavat vapaasti valita omansa, kunhan eivät sekoita käsitteitä kuten AA.

Alkoholismi ei kuitenkaan väistämättä ole yksilön sisäinen ominaisuus. Esimerkiksi islamilaisissa kulttuureissa alkoholismi on perin harvinaista, mutta näilläkin — kuten jokaisella — on omat huumeensa, olivatpa ne sitten oopiumia tai lakiuskonnollisuutta.

Olen usein kuullut väitteen, että ”kaverilla on vielä juomatonta viinaa”, kun hän yhä ryypää tai ”retkahtaa”, ja että ”kunnon” alkoholisti on siis sellainen tyyppi, joka lopettaa vasta sitten, kun sisäelimet ovat miltei tuhoutuneet, keskushermostot ovat ilmeisiä, asuntona on roskapönttö, ryypykaverit ja kuolema ovat jokapäiväisiä vieraita. AA:lla on kymmeniä vastaavia ”elämänviisauksia”.

Tällainen asennoituminen johtaa valitettavasti tietäntyyppiseen hoitorasismiin, johon viittasin jo edellä. Aatteensa pettäneet, ”retkahtaneet”, ajautuvat ankaraan itsekritiikkiin, jonka helpottamiseksi juodaan. Kierre jatkuu. Tämä on tuon rasismien luonne.

AA:lle on selvästikin olemassa tietty alkoholistityyppi, joka AA:han helpoimmin ajautuu ja sen aatteet helpoimmin omaksuu. Jellinekin typologian mukaan kyseessä on ns. gamma-alkoholisti, ja tällaisia tyyppisiä AA ehdottomasti tarvitsee ja myös saa pysyäköön koossa Muunlaiset tyypit eivät tähän liikkeeseen sopeudu, eikä heitä sinne edes

hyväksyttyä.

Olen keskustellut AA-laisten kanssa ja todennut mielessäni jälkepäin, että minun on tosiaankin juotava itseni alkoholistiksi ymmärtääkseni heidän kieltään, tai sitten on niin, että AA pitäisi analysoida muunlaisesta, tutkimuksiin soveltuvammasta viitekehystä. Eihän mikään järjestelmä sitä paitsi voi selittää itseään omia käsitteitään käyttäen: tuloksena on kehäpäätelmiä.

Tällaista AA:n ”eksegetiikkaa”, tulkitsemisoppia, en itse ole edes perustutkimuksen muodossa kuullut tehtävän. Retkahtaminen on näistä tulkintakäsitteistä vaikeimpia, toinen on se, mitä AA:lle merkitsee ”itsenäinen raitistuminen”.

Itsenäisen raitistumisen pakko

AA:n iskulauseessa itsenäisestä raitistumisesta sekoitetaan keskenään kaksi vastakkaista käsitettä. Se on eräänlainen kaksoissidosväittäjä, mutta AA:n kannalta oivallista propagandaa. AA painottaa itsenäisen raitistumispäätöksen tärkeyttä. Toisaalta todetaan, että ns. pakkoraittius ei kestä. Se toki on totta, sillä kuka nyt väkisin ilman viinaa monta viikkoa olisi.

Eikö kuitenkin ole niin, ettei ole edes olemassa asiayhteyksistä irrotettua, abstraktia, itsenäisenkäsitettä, joka ei viittäisi johonkin psyykkisen tai sosiaalisen syyn aiheuttamaan motivaatioprosessiin. Mikäli näin olisi, ihminen voisi juoda tai olla juomatta — itsenäisesti. Ainakaan hän ei olisi alkoholisti. Käsite itsenäinen samastuu tässä sanaan vapaa, ja alkoholisti on riippuvainen — viinasta.

Siis kukaan ei raitistu itsenäisesti vaan pakon sanelemana ja tuon pakon hyväksyen.

Joidenkin mielestä saivartelen, mutta tähdennän asiaa sen takia, että itsenäinen-sanaa käyttää kokemukseni mukaan raitistumispyrkimyksistään ainakin joka toinen juoppo tilannettaan sen kummemmin pohtimatta. Taikasanat — se on itsestä kiinni, itsenäisesti on raitistuttava — muodostuvat liian monille tyhjän puhumiseksi, hyväksymisen keräämiseksi ja viimein itsensä pettämiseksi.

Tällainen jatkuva fraasin käyttö on mielenkiintoista sen vuoksi, että kun esim. AA-palaverissa ”keskustellaan” (eli pidetään narsistista monologia), kuvitellaan, että nytpä vasta avoimia ollaan, kun on kehuttu omaa itseä ja AA:ta, ryömittä itsesäällissä oman puheenvuoron ajan.

Kaikkein pahimmin ”aitouden siansaksaa” käyttävä AA-lainen on rehvaseteleva, AA:n liturgian ja perusteet ulkoa osaava ”ryhmähai”. Hän kuvittelee olevansa itsenäinen sisäistettyään ”raamattunsa”. Sehän ei vaaranna psyykkistä tasapainoa, varsinkin kun ryhmä hänet hyväksyy ja häntä ihailee, mutta

viinapullon suu ei ole kuin sentin päässä hänen suustaan. Sen hän suureen ääneen myöntääkin, mutta ajatteleeko hän koskaan vakavasti retkahtamista; mitä hän sinä hetkenä kokee? Ei — hän ei uskalla eikä kykene ajattelemaan sitä.

Tätä "aitouden siansaksaa" me ihmiset käyttämme huomaamattamme monissa keskustelutilanteissa.

Kun taas toisaalta ajattelemme käyttäytymisrapian ja uskonnollisuuden sekoitusta AA:ssa, tuo toiston pakko ryhmästä toiseen yhdentää liikettä. Liiallinen analyttisyys saattaisi "sanoman" kritiikille alttiiksi, joten on oltava rehellinen *vain* tiettyyn rajaan asti, jotta ryhmän tasapaino säilyisi. Tuollaisen rehellisyyden, jonka mystifioivaa luonetta ei tiedosteta, takaa nimenomaan AA:n aivo-pesevä *terminologia*.

Klaus Mäkelä oli muuten erinomaisessa artikkelissaan (Elämäntapanäkökulma ja hoitotutkimukset. Alkoholipolitiikka 5/83) väärässä siinä, että USA:ssa käynnissä oleva ankara ristiriita käyttäytymisterapeuttien ja AA-liikkeen välillä kohtuuden ja ehdottoman raittiuden suhteen heijastaisi muka eri ajatustapoja edustavien ryhmien ammatillisia eturistiriitoja.

Kysymys on ainakin AA-liikkeelle elämän ja kuoleman kysymys. Jos tuo dogmi, ehdoton raittius, asetettaisiin AA:ssa kyseenalaiseksi, sen toiminta hajoaisi pirstaleiksi, eikä sillä olisi enää juuri lainkaan yhteiskunnallista saati päihdehuollollista merkitystä. Probleema on sille ontologinen eikä ammatillinen. Tarvitsee vain tulla kentälle, tarpeeksi lähelle itse päihdetyön käytäntöä tajutakseen asian.

Tutkijat, analyysoikaa

Ryhmä on AA:ssa korkeimman voiman välittäjä. Itsenäisyys on AA:n liturgian sisäistämistä. Loppu onkin toistoa eli korkein voima armahtaa ja synty projisoidaan viinapullon sisältöön eikä joitakin käsitteitä edes aseteta kyseenalaisiksi. Niistä on tullut kielellisiä "fetissejä", joita "kumarretaan", taikasanoja, jotka parantavat.

En puhu siitä, miten ryhmät voivat olla parantavia, enkä yhdessäolon, yhteisyyden tunteesta, joka tekee ne niin mielekkäiksi. Ne voivat olla ahdistaviaakin. Olen kirjoittanut AA-liikkeen mystifioivasta terminologiasta, joka tulisi kääntää ainakin tutkijamusta varten, ja viimein kaikkia varten, ymmärrettävälle kielelle. Analysoikaa te AA-liike, te, joilla on siihen käsitteelliset ja koulutukselliset resurssit.

Itseni koen kylmän kritiikin esittäjäksi, joka haluaa ravistella suomalaisia tutkijoita tajuamaan, mikä sarka heillä päihdetyössä AA:n osalta olisi-kaan kynnettävänä. Onko kysymys uskalluksesta

vai tietämättömyydestä? Jorma Niemelän tutkimus ei riitä. Sitä paitsi se vaikuttaa maailmankatsomuksellisesti: arvostelmat määräävät tuloksen automaattisesti. Kriittinen näkökulma puuttuu. Olen pannut itseni alttiiksi tässä kritiikissä, mutta jonkunhan se on joskus tehtävä. En vastusta AA-liikettä enkä seurakuntien työtä. Vastustan valheelista ja mystifioivaa, asioiden todellista tilaa hämärtävää terminologiaa.

Rauno Räsänen

Asuntolat ja alkoholismi

Viime vuonna puhuttiin paljon asuntoloista ja niitten asukkaiden alkoholin käytöstä. Keskusteluun osallistui koko julkinen sana aina radiosta sanomalehtien yleisönosastojen mielipideilmauksiin. Väitettiin asuntoloitten asukkaiden olevan pahempaa laatua olevia alkoholisteja, jotka käytöksellään ja esimerkillään (ryyppääminen kadulla) ovat pahasta lapsille ja koululaisille sekä häiritsevällä esiintymisellään ympäristölle.

Totuus on kuitenkin toisenlainen. Helsingin poliisin antamat viime vuoden tiedot kaupunginosien hälytyssoitoista kertovat esimerkiksi Lauttasaareen tulleen "rauhoituspyyntöjä" melkein yhtä paljon kuin esim. Kallioon ja Vallilaan, joissa useimmat miesten asuntolat ovat. Vain Munkkiniemen ja Kuusisaaren tienoot olivat rauhallisempia paikkoja. Lauttasaarihan "kunnostautui" sinne aiotun asuntolan rakentamisen suurimpana vastustajana — ja onnistuikin siinä aktiivisella toiminnallaan.

Minä toimin viime vuonna erään ei-uskonnollisen yhdistyksen asuntolan valvojana, vahtimestarina, ja voinen päivittäin tehtyjen muistiinpanojen pohjalta kertoa tarkemmin asuntoloitten asukkaiden alkoholin käytöstä, semminkin kun itse olen asunut vuoden asuntolassa.

Asuntolaan ei mennä vapaaehtoisesti asumaan. Asuntolaan mennään asumaan monista eri syistä, varsinkin siitä syytä, että pääkaupunkiseudulla valitsee ja on jo usean vuoden vallinnut krooninen asuntopula.

Esimerkkinäni olevassa asuntolassa asuu vakituisesti 45 miestä, eli siinä on sen verran vuodepaikkoja. Tavallisesti yhdessä huoneessa asuu kaksi miestä — joissakin asuntoloissa 3—4. Näistä ihmisistä käy enemmän tai vähemmän vakituisesti töissä 75 %, ja he ovat 25—60-vuotiaita. He ovat henkilöitä, jotka avioeron, taloudellisten menetysten tai muiden syiden takia ovat menettäneet asun-